

UNELE REPERE TEORETICE PRIVIND AUTOEDUCAȚIA ÎN CONTEXTUL DEVENIRII PERSONALITĂȚII

Larisa CUZNEȚOV, Natalia POPA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Autoeducația reprezintă un proces de conștientizare a necesității de a dezvolta propria personalitate, de a valorifica potențialul creator printr-un efort suplimentar orientat spre întregirea registrului de calități pozitive ale personalității. Au fost analizate următoarele aspecte: cunoașterea de sine, evaluarea de sine, automodelarea, autocontrolul, autodisciplinarea, autodepășirea și autoreglarea.

Cuvinte-cheie: educație, autoeducație, personalitate, competență, cunoaștere de sine, automodelare, autoperfecționare, autodezvoltare, autocontrol, autodisciplinare, autoconducere, autocorecție, autopedepsire, autoreglare, autorealizare.

SOME THEORETICAL LANDMARKS ON SELF-EDUCATION IN THE CONTEXT OF BECOMING PERSONALITY

Self-education is a process of awareness of the need to develop the own personality, recovery of creative potential through extra an additional effort directed to reunification of all positive qualities of personality. It was analyzed the following aspects: self-knowledge, self-assessment, self-modeling, self-discipline, self-regulation and self-overcoming.

Keywords: education, self-education, personality, competence, self-knowledge, self-modeling, self-improvement, self-development, self-control, self-discipline, self-management, self-correcting, self-punishment, self-realization.

Educația, influențarea, îndrumarea conștientă a informării și formării individului este eficientă dacă se realizează într-un mod permanent și științific adecvat. Educația reprezintă factorul decisiv de formare a personalității umane și stimulează preocuparea pentru desăvârșirea de sine. Astfel, autoeducația devine în continuare o condiție a eficienței personale și a asimilării, prelucrării informațiilor utile. Prin autoeducație, procesul educației devine permanent, creează individului o șansă pentru a preveni alienarea, compensează lipsurile învățării școlare, ale inițierii profesionale. Prin autoeducație educația permanentă devine o stare de spirit motivată de trebuința perfecționării [7].

Prin autoeducație omul devine conștient de propriile capacități, aspirații pe care le evaluează în raport cu modelele sociale și cu posibilitățile de exprimare, dobândește conștiința identității de sine în procesul de auto-cunoaștere. În esență, orice individ se caută pe sine, se cunoaște, se identifică și se autoevaluează. Prin autoeducație individul percepe, filtrează și prelucrează influențele exercitate în relațiile cu sine și cu alții (cu educatorul), le valorifică, consolidând consistența și relevanța universului său de auto/cunoaștere [9].

Prin autoeducație individul se modelează pe sine în plan cognitiv, afectiv, volitiv, atitudinal, se construiește pe sine, dezvoltându-și calitățile dorite și corectându-și defectele. Prin autoeducație individul poate lupta cu sine, cu gândirea negativă – obstrucționistă, inhibantă, poate depăși complexele, lipsa de voință, afectele demobilizatoare, poate învinge obstacolele, nereușitele și eșecurile. De el, dar și de împrejurări depinde verdictul: învins sau învingător. Prin autoeducație individul se șlefuește pe sine, tinde spre perfecțiune, aspiră și dobândește starea de libertate [9].

Dumitru Salade definește autoeducația ca activitate conștientă, intenționată, pe care un individ o desfășoară pentru formarea sau desăvârșirea propriei persoane. *Autoeducația se deosebește de educație în primul rând prin poziția subiectului în raport cu obiectul. Subiectul este și obiectul educației* [15, p.41]. Paul-Popescu Neveanu în *Dicționar de psihologie* definește autoeducația ca *proces de formare a propriei personalități și conduite conform unor modele și cerințe și în baza unor eforturi personale. În autoeducație individul este în același timp subiect și obiect al educației* [13, p.77]. Ioan Comănescu consideră că, în sens larg, autoeducația include întreaga gamă a influențelor autoformative; în sens restrâns, este munca individuală cu sine însuși în scopul automodelării unor capacități intelectuale, a unor sentimente, atitudini și trăsături de personalitate. În viziunea autorului, *autoeducația este propulsată din interior* [6, p.33-34]. Andrei Barna definește autoeducația ca *activitate a ființei umane desfășurate în scopul perfecționării propriei personalități* [2, p.31]. Steliana Toma consideră autoeducația ca fiind *activitatea conștientă, constantă, sistematică, direcționată*

spre perfecționarea propriei personalități, scop ales pe baza unei decizii personale de autoangajare și depunere a unui efort propriu [13, p.20-21].

E. Macavei consideră importante cinci componente sau direcții ale autoeducației: cunoașterea de sine, evaluarea de sine, diagnoza și decizia, formarea și transformarea de sine.

Cunoașterea de sine începe și are ca reper interogațiile: Cine sunt? Ce doresc? Ce vreau? Ce pot? Între ce limite mă dezvolt? Ce trebuie să fac? Ce calități și ce defecte am? Modelele comportamentale sunt preluate din viață, din literatură și film sau sunt construcții personale. Toate acestea constituie cadrul paradigmatic, sistemul de referință al raportării individului. Cunoașterea de sine este procesul complex, sinuos și nu de puține ori dramatic de *căutare, dezvăluire, descoperire* a propriei persoane. Se *identifică* actele, faptele în care se reflectă modul de a gândi, atitudinile, aspirațiile și dorințele. Se *analizează* faptele, modul în care au fost proiectate și realizate, motivația lor, demersul rațional; se *analizează* forțele fizice și psihice investite, capacitățile și însușirile psihice. Se *compară* faptele, modul de gândire, atitudinile proprii cu ale altora și cu modelele. Se *definesc* faptele, modul de gândire și atitudinile, se recunosc ca aparținând individului, sunt acceptate [9].

Evaluarea de sine este actul apreciativ în raport cu criteriile bine-rău, corect-incorect, eficient-ineficient, acceptat-neacceptat etc. Aprecierea este pozitivă sau negativă. Acțiunea de *critică* dezvăluie lipsurile, neîmplinirile, întrucât contravin modelului. Critica trebuie să fie constructivă, să ofere soluții de îndreptare, să deschidă piste de acțiune. Faptele, raționamentele, motivele și atitudinile sunt clarificate, sunt considerate *premise pentru stabilirea diagnosticului*. Se *analizează* posibilitățile, șansele persoanei.

În procesul cunoașterii și evaluării de sine se determină posibilitățile persoanei și forțele de luptă pentru reușită. Evaluarea asigură feedback-ul acțiunilor benefice și impactul lor asupra propriei persoane. Se apelează la evaluare în *faza inițială* (starea de fapt), *pe parcursul acțiunii* asupra propriei persoane și *la finalul acțiunii*. Evaluarea și diagnosticul reprezintă reperatele *proiectării și programării*. În cadrul acestora se stabilesc liniile strategice și eșalonarea etapelor și acțiunilor cu termenii de autoperfecționare [8].

După definitivarea proiectului și a programului se ia *decizia* de acțiune în vederea formării, transformării, corectării de sine. Decizia trebuie să fie puternică și corect motivată, fermă, fără amânări și ezitări. Se trece la etapa cea mai grea, a *înfăptuirii*, în sensul *formării și transformării de sine*. Cercetările din domeniul științelor educației [1,2,6,12,15 etc.] arată că acțiunile de autoperfecționare asupra propriei persoane sunt complexe: automotivare, automodelare, autoformare, autodezvoltare, autocontrol, autodisciplinare, autoconducere, autocorecție, autoreglare, autorealizare [13]. Evident că autoeducația conține și acțiuni cu tentă negativă ca, de exemplu, autoînvinovățire, autopedeșire, autodisconsiderare.

Automodelarea este procesul de construire și șlefuire a actelor comportamentale, de temperare a atitudinilor și convingerilor nefavorizante. *Autoperfecționarea* este rezultatul exersării modului de gândire, de implementare a cognițiilor, a deprinderilor, atitudinilor, avându-se în vedere modelul la care se aspiră. *Autodezvoltarea* constă în mobilizarea persoanei pentru trecerea ei la un nivel comportamental superior, spre exemplu: calitatea motivației, calitatea priceperilor, deprinderilor și competențelor, valorificarea lor. *Autocontrolul* determină funcționarea frânelor și cenzurilor interioare. Unii cercetători susțin că există pericolul ca aceste frâne și cenzuri să obstrucționeze inițiativele, orientând individul spre considerentul perfecționismului exagerat [2,9,13]. *Autoorientarea* este necesară pentru a imprima sens și direcție acțiunilor proprii. Este temeiul independenței și libertății de alegere, al răspunderii și responsabilității persoanei. *Autodisciplinarea* se axează pe depășirea dificultăților prin respectarea strictă a normelor și regulilor. În acest sens persoana lucrează asupra sa pentru a fi cumpătată, ordonată, aptă de a-și menține sănătatea la un standard optim, de a-și eșalona eforturile fizice și intelectuale, de a-și stăpâni forțele mintale și afective. *Autoconducerea* implică stăpânirea de sine și siguranța de sine în proiectarea și realizarea obiectivelor de autoperfecționare. Conducerea de sine înseamnă conștiinciozitate și responsabilitate. Ea oferă satisfacția acțiunii independente, în baza liberei alegeri și prin eforturi proprii.

De multe ori este mai ușor să îndrumi și să conduci pe altul decât pe tine însuși. Eficiența conducerii de sine depinde de înțelepciunea, consecvența și fermitatea persoanei.

Autodepășirea este perspectiva imediată sau îndepărtată de înaintare, ocolind sau învingând obstacolele. Este trecerea dincolo de limitele sau barierele impuse. Este prilejul de a-ți dovedi ție însuși că ai făcut mai mult decât credeai că ești capabil. *Autocorecția* este acțiunea de îndreptare a lipsurilor și defectelor, este lupta cu deprinderile neadecvate sau nocive, cu atitudinile conservatoare defavorabile realizării de sine, perfecționării de sine. Se știe câte dificultăți întâmpinăm pentru a ne vindeca de invidie, ură, gelozie, pentru a ne depăși dezamăgirile și disperările, pentru a renunța la excesuri. Autocorecția se soldează cu aprecierea și suportarea

restricțiilor și interdicțiilor. Pedepsa administrată sieși trebuie neapărat să ofere șansa corectării, reparării imaginii de sine șifonate, re/construirii încrederii în sine, revenirii la încrederea de sine. Când o persoană își propune să renunțe complet la un mod de viață defectuos, programul schimbării și transformării de sine este radical, iar rezultatul poate fi *nașterea din nou*, în sens psihosocial. *Autoreglarea* este o monitorizare permanentă practică pentru a aduce corecții, pentru a completa, adăuga, spori forțele persoanei. *Autorealizarea* confirmă atingerea obiectivelor, folosirea șanselor, este mobilul trăirii satisfacțiilor, mulțumirii de sine și al sporirii stimei de sine [9].

Reușita în procesul de autoformare, autotransformare, autoperfecționare depinde de mulți factori externi (mediul familial, școlar și universitar, grupul de prieteni, profesional, contextul social-politic și cultural) și, mai cu seamă, de factorii interni (capacități, aspirații, atitudini). Devenirea individului ca personalitate este evaluată de majoritatea cercetătorilor [1-4,7,9 etc.] prin cele trei componente: nivelul aptitudinilor și capacităților, nivelul aspirațiilor și nivelul de realizare. Coeficientul de personalitate are ca indicatori: gradul de dezvoltare, gradul de integrare și gradul de flexibilitate. În concluzie, devenirea individului ca personalitate este un proces complex, sinuos, dependent de numeroși factori. În esență, devenirea personalității poate fi rezumată prin ideea lui G.Allport [1]: fiecare om este ca toți ceilalți, este ca unii, este ca niciunul. Unicității genetice, biopsihice i se asociază unicitatea destinului, realizării și împlinirii, recunoașterii sociale. Capacitățile biopsihice (vitalitate, sănătate, senzorialitate, memorie, gândire, imaginație, sentimente și pasiuni, deprinderi și aptitudini, voință) constituie temeiul performanțelor autoformative. Aspirațiile modelează așteptările (expectanța). Punerea în practică a proiectelor, respectarea programelor întocmite și finalizarea lor depind, în mare măsură, de forța și consistența motivației, de atitudinile și voința persoanei [Apud 8].

Motivația, ansamblul mobilurilor înnăscute și dobândite, conștiente și inconștiente, impulsionează demararea acțiunilor, direcționează activitatea, menține rezervorul energetic al forțelor fizice, psihice și spirituale. Motivația este implicată în proiectarea activității de desfășurare, finalizare și perfectare a activității, în acest caz – a acțiunii de modelare de sine și de perfecționare de sine, inclusiv de stimulare a reflecției asupra felului de a fi și deveni al omului.

Munca cu sine este dificilă și depinde de consistența motivațională, de *optimumul motivațional*. Principiul de bază al autoeducației este cunoaște-te permanent pe sine și *ajută-te singur*.

Principala componentă motivațională a educației prin sine însuși o constituie *trebuințele*. Preocuparea pentru formarea și perfecționarea de sine satisface cerințele programate de trebuințele persoanei, care au ca obiect: conservarea de sine, perfecționarea de sine, stima de sine, imaginea și prestigiul în grup (recunoașterea și aprecierea de alții). Preocuparea pentru formarea și perfecționarea de sine modelează specificul personal de satisfacere a trebuințelor în general, în primul rând de satisfacere a *trebuințelor primare* (apărare, hrană, odihnă, sexualitate) de care depinde echilibrul biopsihic. În procesul autoeducației se conștientizează aceste nevoi, mijloacele de satisfacere în sensul sănătății, vigoriei, forței și echilibrului biopsihic. Se modelează cultural *trebuințele secundare sau psihosociale*: de securitate afectivă (apartenență, adeziune, identificare), de stimă față de alții și față de sine, de prestigiu și considerație, trebuințele de a cunoaște și de a fi informat, trebuințele de perfecționare, desăvârșire, înnoire, schimbare. Trebuințele propulsează și susțin lupta cu sine [5].

Evident că *afectivitatea* constituie rezervorul energetic și sistemul rezonator al personalității. Dispozițiile, emoțiile, sentimentele, pasiunile motivează autoformarea, autocorectarea, autoperfecționarea. Speranța reușitei în lupta cu propriul defect, dorința luptei cu sine pentru corectarea deprinderilor și atitudinilor greșite, încrederea în sine, dezgustul față de faptele reprobabile constituie mobiluri puternice în efortul schimbării de sine. Emoțiile și sentimentele au efecte benefice, stimulative, constructive atunci când susțin consolidarea calităților și necondiționarea defectelor. Emoțiile au efect negativ când obstrucționează reușita în lupta cu obstacolele, când demobilizează luarea deciziilor și a inițiativelor. Tristețea profundă și prelungită, mânia, ura, invidia, gelozia, desconsiderarea, indignarea au efecte autodistructive și, în cazuri extreme, pot duce chiar la decizii suicidale. Speranțele și dorințele de reușită, de creare și menținere a imaginii pozitive, a prestigiului social susțin performanțele desăvârșirii de sine și contribuie la formarea și consolidarea competențelor de autoeducație a persoanei.

Interesele, în calitate de orientări selective și active ale vieții psihice, sunt vectori importanți ai activității și constituie mobilurile de autoreglare. Ele motivează acțiunile datorită stărilor de atracție și atașament, curiozității și experienței de cunoaștere. În procesul de autoeducație, interesul pentru propria persoană, interesul de a fi, a deveni, de a se dezvolta, de a se perfecționa reprezintă principalul factor motivațional.

Când interesul pentru propria persoană vizează deteriorarea și agresarea relațiilor cu semenii, capătă conotația imorală a egoismului, a lipsei de scrupul pe care codul etic și practica vieții morale le condamnă [5, p.37-43].

În aspectul investigat, importante sunt *atitudinile* persoanei. Acestea sunt structuri orientativ-reglatorii ale conduitei și au un rol decisiv în procesul modelării de sine. Atitudinile pozitive față de propria persoană, față de propria formare și transformare (dragostea de sine, respectul de sine, încrederea în sine) susțin eforturile de autoformare. Autoexigența și autocritica au funcții evaluative în reușita luptei cu sine. Optimismul, curajul de angajare și implicare în eforturile de a învinge obstacolele susțin perseverența luptei pentru reușită. Atitudinile negative (neîncrederea în sine, scepticismul, învinovățirea fără putința de redresare) conduc la subminare și descurajare, la anihilarea propriilor forțe, la obstrucționarea exprimării capacităților, la autodistrugere [9].

În contextul vizat, ținem să menționăm că *voința* reprezintă capacitatea de conducere, mobilizare și susținere a forțelor intelectuale și psihofizice pentru depășirea obstacolelor. Jean Piaget atribuie voinței rolul de *reglaj al reglajelor*. Datorită voinței se formează, se perfecționează și se corectează deprinderile și atitudinile, se țin sub control emoțiile și sentimentele, se evadează din stări de dezamăgire, disperare, se anulează obsesiile. Voința, cu calitățile ei: forța, perseverența, stăpânirea de sine, este solicitată în lupta cu sine, pentru autodepășire, pentru autoredresare. Capacitatea de a voi, de a ști ce vrei mobilizează eforturile pentru reușită, pentru a rezista în fața obstacolelor, a le ocoli sau a le învinge. Lupta cu sine pentru luarea deciziilor, hotărârea de a începe o acțiune, tenacitatea de a o desfășura și perseverența de a o finaliza sunt dovezi ale eficienței competenței cu sine și cu alții [11].

Odată cu înscrierea copilului la școală, apar o serie de factori noi: învățătura, viața în colectivul clasei, lărgirea și diversificarea relațiilor sociale ș.a. Acțiunea acestor factori poate fi folosită în pregătirea școlarilor pentru autoeducație. Aceluiași scop îi pot servi și preocupările la care sunt antrenați elevii în procesul educației formale, nonformale și informale – participarea la diferite forme de activități sportive (tenis, gimnastică artistică, atletism ș.a.) artistice (muzică, balet, pictură ș.a), activități practice desfășurate în cadrul cercurilor din școală sau din afara acesteia [3].

Pe linia pregătirii individului în vederea autoeducației se impune ca, paralel cu consolidarea deprinderilor existente, să ne preocupăm și de formarea celor specifice muncii intelectuale (de învățare). Unele dintre acestea sunt similare celor deja amintite (păstrarea poziției corecte în bancă și la masa de lucru, menținerea în ordine a obiectelor școlare), putând fi ușor transferate la noua situație. Altele sunt specifice activităților școlare, cum ar fi: pregătirea, înainte de a se apuca de lecții, a tot ceea ce este necesar, astfel încât să nu se mai distragă apoi de la activitatea dominantă; să-și facă temele la orele stabilite de regimul zilei, mai întâi să învețe, apoi să efectueze temele scrise; să se controleze, comparând rezultatul cu un model ș.a. [6].

În educația școlarului mic pentru formarea deprinderilor de autoeducație se recomandă să acționăm la început prin cerințe ferme, prin îndemnuri și convingeri. Treptat, îndemnul, dispoziția se interiorizează; comanda devine autocomandă, acțiunea efectuată la început cu sprijinul învățătorului sau al părinților este apoi executată independent, devenind autoexersare, iar sarcina executată la îndemnul educatorilor se transformă în auto-sarcină, controlul – în autocontrol etc. [13].

Spre deosebire de adulți, la care formarea deprinderilor volitive este legată deseori de învingerea unor mari dificultăți și obstacole, de înlăturarea unor deprinderi și obișnuințe vechi, la copii acestea se formează mult mai ușor, cu un efort mai redus. Experiența arată că atunci când sunt ajutați, îndrumați cu tact și răbdare, deprinderile se formează nu doar fără dificultăți, dar chiar cu plăcere. O atenție deosebită vom acorda exersării lor sistematice, zi de zi. În caz contrar, ceea ce s-a clădit timp de luni și ani de zile se poate distruge într-o perioadă foarte scurtă [9; 12].

Formarea deprinderilor morale și volitive, a spiritului de disciplină și organizare a activității, care stau la baza autoeducației, începe din primii ani de viață ai copilului. La vârsta școlară mică se recomandă ca formarea voinței să înceapă de la deprinderi simple de viață, apoi să treacă la cele complexe, legate direct de munca școlară. Cu cât elevul este mai mult rămas în urma sub aspect educativ (lipsit de voință, dezorganizat, indisciplinat), cu atât este mai important ca procesul de automodelare să înceapă cu sarcini și exerciții mai simple, mai ușoare, chiar sub formă de joc sau cu elemente de joc.

În scopul respectării cerințelor impuse de exercițiile efectuate, se recomandă ca elevii să fie ajutați și stimulați de unul dintre membrii familiei, mai ales în momentele dificile. Nevoia de stimulare, de apreciere pozitivă, de satisfacție și bucurie, necesare oricărei ființe umane, este resimțită puternic la vârstă școlară mică. Încurajați de reușită, elevii tind să valorifice la cote superioare potențialul lor fizic și intelectual nu doar în procesul instruirii și educației, dar și în cel al autoeducației.

Cercetătorii în domeniul științelor educației [1-3,6,8 etc.] susțin că rolul exercițiilor amintite nu se reduce la dezvoltarea voinței și la formarea deprinderilor de autoorganizare necesare oricărei activități. Ele îndeplinesc și o importantă funcție psihologică – creează permisele bucuriei succesului. Formarea deprinderilor relativ simple, realizabile într-un timp scurt, permite înregistrarea și măsurarea exactă a performanțelor (a succeselor și insucceselor). Exercițiile sistematice permit constatarea unor progrese în comportarea copiilor. Cunoașterea succeselor reprezintă un gen de conexiune inversă care generează sentimentul satisfacției, întărește încrederea în forțele proprii, stimulează elevii spre abordarea unor sarcini mai complexe în procesul educației de sine [24,22].

În formarea personalității, individul uman este condiționat de trei categorii de trebuințe fundamentale. Acestea sunt: *trebuințele de dependență*, *trebuințele de independență* și *trebuințele de interdependență*. În diferite perioade de vârstă ele au ponderi diferite, se interferează și se intercondiționează. După naștere, în primii ani de viață, copilul este dependent de îngrijirile mamei, afecțiunea și atenția ei. Inițierea în cunoașterea realității, în adaptarea la condițiile reale, deprinderea comportamentelor (alimentar, odihnă, joc, învățare) se face sub influența adultului-educator. Primele modele culturale tot adultul le oferă, mai întâi părinții, apoi pedagogul și alte rude. Instruirea în grădiniță și în școală este dirijată, condusă, efectuată, de asemenea, de educator. Bazele cunoștințelor, abilităților și deprinderilor, ale atitudinilor și autoeducației se pun în relația de intercomunicare copil-adult/educator.

Atunci când copilul ajunge la nivelul de maturizare ce-i permite, într-o măsură mare, detașarea de influențele adulților, când se manifestă cunoașterea de sine, identificarea și valorificarea forțelor de autoformare (la pubertate și adolescență), apare și se dezvoltă interesul și preocuparea de autoeducație. Educația de sine câștigă teren și pondere, ea concordă cu experiența dobândită în relația cu adultul-educator. Preadolescența, adolescența și tinerețea sunt cele mai importante etape ale vârstei în care se valorifică acumulările educației familiale, școlare și universitare; sunt perioade de autodefinire, autocunoaștere, autorealizare, de construire independentă a imaginii de sine. Cu toată ponderea pe care o deține preocuparea pentru dezvoltarea și afirmarea de sine, nici în adolescență și nici în tinerețe nu se produce decisiv și definitiv ruptura de influențele factorilor educativi (familie, instituția de învățământ). Cercetătorii în domeniul științelor educației consideră că nici nu ar fi benefică o asemenea ruptură [6,12,13].

Schimbările sociale obligă individul să se adapteze la diferite forme de comunitate, să se integreze în ele, să adopte roluri, funcții și poziții sociale. Progresul științific, tehnic, cultural sunt provocări ce solicită permanente adaptări. De aceea, individul/grupul trebuie să învețe mereu, să fie receptiv și reflexiv la nou, la schimbare, să-și perfecționeze relațiile de comunicare cu alții, să construiască noi tipuri de relații, să cunoască și să se folosească de oportunitățile educative oferite de comunitate. Pentru a face față cerințelor sociale de menținere și consolidare a securității personale, omul trebuie să învețe continuu. Deschiderea pentru învățarea continuă, pentru educația permanentă nu anulează, ci valorifică zestrea autoeducativă. De fapt, exprimarea de sine, realizarea de sine pe toate planurile (familial, personal, profesional, civic, politic) este rezultatul articulării educației-autoeducației și educației permanente, convergenței factorilor educativi [4,5,7,9 etc.].

Plecând de la aspectul cercetat, ne vom referi la educație ca activitate practică, ca acțiune ce mijlocește procesul de receptare, asimilare, prelucrare a experienței acumulate și tendințele de autoeducație care încep să se întrezărească destul de clar la vârsta școlară mică. Evident că plecarea la școală, noul statut social de elev, stimulează, orientează și concentrează eforturile și procesul de autoeducație la micul școlar.

Astfel, în primii ani de viață adultul (mai des mama) asigură condiții de îngrijire pentru satisfacerea trebuințelor primare: hrană, odihnă, igienă, securitate afectivă. În aceste condiții de îngrijire, copilul trăiește, crește, se dezvoltă fizic, mintal, afectiv, treptat dezvoltându-și trăsăturile de personalitate. Din ființă biologică el devine ființă socială, dobândește comportamente specific umane. În cadrul familiei se formează și se structurează componentele psihice ale personalității: senzorialitate, motricitate, inteligență, comunicarea prin limbaj etc. Debutul dezvoltării psihofizice este esențial pentru evoluția ulterioară. Totodată, se reproduc, în forme accesibile vârstelor, relațiile interumane de comunicare și conviețuire. Odată cu maturizarea se elaborează schemele comportamentelor sociale, se mijlocește, prin actul comunicării și cogniției, perceperea realității. Modelele culturale de comportament al adulților, de viață economică-profesională, de stabilire a relațiilor cu semenii, modelele de roluri și statute sociale se interiorizează și apoi se reproduc destul de fidel la vârsta școlară mică. Evident că în procesul educației școlarului mic i se facilitează perceperea, asimilarea și prelucrarea informațiilor prin activitățile de joc, învățare, muncă. Școlarul mic este familiarizat cu contextul vieții sociale extrafamiliale, contextul etnic, multiethnic, național, cu mediul multicultural și intercultural. Toate acestea valorificate adecvat conduc spre formarea tendințelor de autoeducație.

În familie, rolul psihogenetic al educației este determinant. Părinții sunt primii educatori naturali, care creează mediul, îl organizează, îi dezvoltă copilului realitatea apropiată, imediată și cea extrafamilială, îl orientează și-l îndrumă să-o cunoască, să-o evalueze, îi oferă modele, îi susține creșterea, dezvoltarea și maturizarea fizică și psihosocială. În ambianța familială copilul se descoperă pe sine, își construiește propria identitate. Startul socializării și umanizării se ia în mediul familial, copilăria fiind esențială pentru dezvoltarea ulterioară, pentru integrarea optimă în viața socială. Copilăria marchează cea mai puternică și stabilă dependență de adult, în primul rând de părinți, apoi de pedagogii din cadrul instituției preșcolare și al școlii; aceasta este cea mai fertilă perioadă de inițiere a individului în domeniul autoeducației sale.

În opinia mai multor cercetători [1-4,6,9,13], în instituțiile de învățământ, la toate nivelurile, se creează condiții favorabile de motivare și orientare a copilului spre autoeducație. În grădiniță și în clasele primare este foarte evidentă tendința copiilor de a-și imita educatorii și dacă aceștia sunt centrați pe autoperfecționare – elevii au modele pozitive, demne de urmat. Se știe de ce autoritate, respect și dragoste se bucură educația în grădiniță și învățătorul în școală. Pe măsură ce copilul se maturizează și devine elev, el se face mai selectiv și critic în aprecieri. Planurile, programele, sistemul de organizare a procesului de învățământ creează temeiul mediului de învățare școlară și pregătește fundamentul practic de lansare în una din cele mai importante și originale activități umane – autoeducația, care stă la baza autoperfecționării și constituirii eficienței personale.

Pentru a promova, pentru a se pregăti pentru viață și profesie, elevul, studentul, sunt dependenți de ofertele școlare și universitare, învață după programe și manuale existente, se supun evaluării prin extemporale, teze, teste, examene. În mediul școlar și universitar se pun bazele culturii morale generale și ale culturii profesionale, se stimulează procesul de dezvoltare și maturizare a personalității. Anii de școlarizare sunt anii copilăriei, preadolescenței și ai primei tinereți, perioade intense de acumulări și salturi în dezvoltare, perioade fertile de devenire și consolidare a tendințelor și competențelor de autoeducație.

Școala are un rol esențial în devenirea socială a individului, are responsabilitatea și competența de a pregăti pentru viață tânăra generație, însă unele imperfecțiuni și deficiențe ale școlii (curriculum dificil, management financiar și al resurselor umane inefficient etc.) creează dificultăți în dezvoltarea și maturizarea elevilor și studenților. Astfel, școala, în loc să stimuleze inițiativa și creativitatea, creează blocaje; în loc să susțină originalitatea, deschideri de cunoaștere, obligă elevul la memorări și reproduceri mecanice. Politicile educaționale la nivel macrostructural și microstructural trebuie să răspundă în mai mare măsură nevoilor de autoeducație, nevoilor de autodeterminare, să favorizeze dezvoltarea capacităților metacognitive și creșterea ale elevilor.

Formarea conștiinței de sine ajunge la un nivel de maturizare adecvată atunci când educația realizată a fost calitativă și atunci când se conturează interesul pentru propria persoană. Ontogenetic, acest moment se plasează de obicei la vârsta preadolescenței/pubertății. Individul este tot mai preocupat de sine, caută să se autodefinască, să-și descifreze și să-și motiveze intențiile, dorințele, să-și construiască aspirații, scopuri și idealuri. Autodefinirea este urmarea cunoașterii de sine ce se concentrează asupra răspunsurilor la întrebările: *cine sunt? cum ar trebui să fiu?* Individul își construiește pentru sine și pentru alții modele, criterii de evaluare, scenarii de analiză și autoanaliză. Începând cu 7-8 ani, mai activ către 10-12 ani, copilul își creează filtre de percepere și asimilare a informațiilor, mecanisme de gândire inductivă, deductivă și analogică, mecanisme de acțiune voluntară, de raportare afectiv - motivațională, sisteme atitudinale către vârsta adolescenței (13-15 ani). Propriul Eu, propria persoană devine obiect al interesului cunoașterii prin autoanaliză, autoapreciere, autodefinire. Cunoașterea de sine este temeiul intervenției de modelare, de autodepășire, de corectare a defectelor și deficiențelor, de perfecționare a calităților, după modelul aspirațiilor și idealului [4].

În acest context trebuie să fim conștienți de faptul că începutul și eficiența autoeducației copilului depind de calitatea educației primare, de modelele adulților (mediu) și de factorul ereditar.

Individul preocupat de sine este simultan și succesiv *obiect al intervenției* (asupra căruia se acționează) și *subiect al intervenției* (cel ce acționează), el este actorul și educatorul propriei persoane. Se cunoaște pe sine, se șlefuește pe sine, se conduce pe sine în exprimarea opțiunilor și luarea deciziilor; se educă pe sine, se modelează pe sine, devine actorul propriei formări. Construcția de sine prin autoeducație sau educația prin sine însuși nu se desfășoară în sens uniform, ascendent; ea cunoaște sinuozități datorită piedicilor venite din interiorul ființei și din afară. Variate motive afective se ciocnesc cu motivele de natură rațională, se trăiesc stări conflictuale care deteriorează echilibrul psihofizic, individul ajunge să se obstrucționeze pe sine, să se auto-deprecieze sau uneori se autodistrugă. În această luptă cu sine, mult mai dură de multe ori decât lupta cu alții,

individul trece prin foarte multe dificultăți. Construcția de sine înseamnă atât afirmare de sine, cât și negare de sine. Negarea de sine are sens constructiv când se urmărește și se reușește eliminarea comportamentelor neproductive, corectarea consecventă a defectelor. Negarea de sine are efecte negative, chiar nocive, atunci când individul își deteriorează, pe nedrept, imaginea, când se autodistruge prin complexare, vinovăție exagerată, perfecționism exagerat. Când negarea de sine are ca efect afirmarea de sine, se consolidează abilitatea de învingător a celui ce luptă cu sine. Este posibilă schimbarea radicală, regenerarea sau nașterea din nou, în viziune moral-spirituală. Lupta cu sine antrenează voința, în primul rând, de a urma un anumit traseu pentru a atinge scopul planificat, de a forma atitudini și deprinderi de muncă asupra propriei persoane. Prin autoeducație individul este propriul său modelator, este participant la crearea de sine.

Libertatea, independența și autonomia dobândite în procesul construirii de sine, cuceririle pe scara perfectibilității au la origine modele oferite de alții prin heteroeducație. Educatorii (părinții, învățătorii, profesorii) sunt cei care formează deschiderea interesului pentru sine, sunt mijlocitorii ce inițiază contactul cu lumea și cu propria persoană. Cunoașterea de sine nu este posibilă fără oglindirea în alții, fără îndrumările altora. Actele, faptele, modelate interior, se raportează la cerințele și exigențele sociale. Ele sunt sau nu sunt acceptate, recunoscute și recompensate. Individul are libertatea de a opta, de a alege oportunitățile oferite de comunitate. Comunitatea îi oferă cadrul și mijloacele de a se perfecționa (moral, profesional, cultural, politic), de a-și mări nivelul de competență; lui i se oferă șansa și în același timp el este determinat să învețe continuu, să se supună strategiilor și acțiunilor de educație permanentă [7].

Examinarea reperelor teoretice cu privire la autoeducație ne-a dat posibilitatea să conchidem că, pentru ca personalitatea să se transforme din obiect al educației în subiect – actor al propriei formări, sunt absolut necesare modele demne și acțiuni educative de dezvoltare a competențelor de autoeducație atât în cadrul familiei, cât și în cel școlar.

Bibliografie:

1. ALLPORT, G. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
2. BARNĂ, A. *Autoeducația: Probleme teoretice și metodologice*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
3. CALARAȘ, C. *Cultura autoeducației elevului*. Chișinău: Primex-com SRL, 2010.
4. CEANUȘU, V. *Autocunoaștere și creație*. București: Editura Modernă, 1983.
5. CHELCEA, S., CHELCEA A. *Din universul autocunoașterii*. București: Editura Militară, 1995.
6. COMĂNESCU, I. *Autoeducația - azi și mâine*. Oradea: Editura Imprimeriei de Vest, 1996.
7. DAVE, R. *Fundamentele educației permanente*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
8. MACAVEI, E. *Pedagogie. Teoria educației*. București: Aramis, 2002.
9. PAVELCU, V. *Cunoașterea de sine și cunoașterea personalității*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1982.
10. NEVEANU P. P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978.
11. PAYAT, L. *Educația voinței*. București: L.1, 1921.
12. SALADE, D. *Dimensiuni ale autoeducației*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998.
13. TOMA, S. *Autoeducația. Sens și devenire*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
14. КОЧЕТОВ, А. *Организация самовоспитания школьников*. Минск, 1990.

Prezentat la 16.02.2015